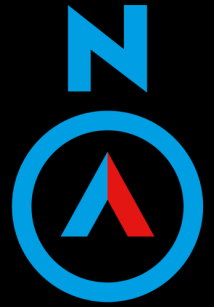

nationaal
archief

HANDEL EN SLAVERNIJ

Docentenhandleiding (VO)

Beste docent,

Binnenkort kom je met je klas naar het Nationaal Archief, voor het programma *Wie ben ik, wie was jij?* Je hebt gekozen voor het thema **Handel & Slavernij**.

In dit document tref je alle benodigde informatie aan, zowel voor de voorbereiding op het bezoek als mogelijkheden voor een verwerkende les.

Over het bezoek aan Wie ben ik, wie was jij? thema Handel & Slavernij

De leerlingen bezoeken een depot van het Nationaal Archief, daar bekijken ze originele archiefstukken en doen ze opdrachten met betrekking tot slavernij.

In de tentoonstelling *Wie ben ik, wie ben jij?* krijgen de leerlingen een korte introductie op het thema. Vervolgens gaan ze in groepjes, gewapend met tablet en zaklantaarns, een historisch persoon onderzoeken. Welke keuzes had deze persoon? En wat zouden de leerlingen gedaan hebben? Een spannende zoektocht.

Wil je alvast een idee hebben hoe het bezoek eruit kan zien, bekijk dan dit filmpje:

<https://youtu.be/GUemzhTZJ2k>

Belangrijk!

- De school dient minimaal 2 begeleiders mee te sturen met de groep, die de leerlingen actief begeleiden en de leerlingen indien nodig aanspreken op hun gedrag.
- Lees vooraf de huisregels van het Nationaal Archief.
- Kun je jouw klas alvast in tweeën delen en dan weer in vijf kleine groepjes verdelen?
- Indien er leerlingen met dyslexie in de klas zitten is het handig als zij niet bij elkaar in een groepje zitten.
- Het programma duurt inclusief ontvangst (jassen/tassen ophangen etc.) 105 minuten.

Vervoersproblemen

Zijn er problemen met het busvervoer onderweg en dreigen jullie later te arriveren bij het Nationaal Archief? Laat het ons dan zo spoedig mogelijk weten: **070-3315400**. Geef je telefoonnummer door, dan kunnen onze rondleiders je terugbellen en met je overleggen.

Evaluatie

Wij stellen het erg op prijs als je na afloop van de les een evaluatie invult. Dat helpt ons de les te verbeteren, daar hebben volgende klassen profijt van.

Wij kijken uit naar jullie bezoek aan het Nationaal Archief!

Met vriendelijke groet,

Namens team Educatie Nationaal Archief

Ellen Loozen

educatie@nationaalarchief.nl

INHOUDSOPGAVE

Vorbereidende les Handel en Slavernij	4
Doelen	4
Introductie op het Nationaal Archief	5
Introductie op het onderwerp	5
Wat hoort bij wie	5
Afsluiting	6
Begrippenlijst	6
Verwerkende les Handel en Slavernij	7
Doelen	7
Introductie	8
Dilemma's in het heden	8
Kaartenopdracht personen in de tentoonstelling	9
Kaartenopdracht personen in het depot	10
Waardenwoordveld	11
Waardenkunst	11
Afsluiting	11
Achtergrondinformatie personen tentoonstelling	12
Printvellen Handel en Slavernij	15
Te printen: Kaartenopdracht Wat hoort bij wie?	16
Te printen: Kaartenopdracht personen in de tentoonstelling	19
Te printen: Opdracht Opstand	23

Vorbereidende les Handel en Slavernij

Deze les bereidt de leerlingen voor op het bezoek en sluit aan bij algemene lessen over de VOC, handel en slavernij. De les bestaat uit een klassikaal gedeelte en een deel waarbij leerlingen in groepjes aan de slag gaan. De elementen van deze les kun je gebruiken naar eigen inzicht en aanpassen aan de behoeften van de leerlingen. De tijdsaanduidingen zijn indicaties, ieder onderdeel is in te korten of uit te bereiden. Als je alleen de uitsprakenopdracht wilt doen, is het handig om eerst met de leerlingen te inventariseren wat ze al weten over de 17^e en 18^e eeuw, de koloniën, slavernij, de VOC en de WIC.

Doelen

- De leerling kan benoemen wat een archief is en waarom daar objecten bewaard worden.
- De leerling kan beschrijven wat hij/zij zelf belangrijk vindt om te bewaren voor later.
- De leerling kan enkele gebeurtenissen benoemen uit de 17^e en 18^e eeuw en het gevolg van deze gebeurtenissen op het leven van mensen.
- De leerling kan verbanden leggen tussen verschillende personen en gebeurtenissen rondom handel en slavernij.

Mogelijke onderdelen

- Introductie op het Nationaal Archief (15 minuten)
- Introductie op het onderwerp (15 minuten)
- Wat hoort bij wie (20 minuten)
- Afsluiting (10 minuten)

Extra materiaal

- Bronnenbox met digitale bronnen van (onder andere) handel en slavernij: www.nationaalarchief.nl/beleven/onderwijs/bronnenbox
- Schooltv Dossier Geschiedenis, diverse afleveringen. www.schooltv.nl, zoek op 'dossier geschiedenis'. Bijvoorbeeld: 'Nederland en de slavernij: Handel in slaven' en 'Nederland en de slavernij: Slaven op de plantages', 'De Gouden Eeuw: Handel is macht' en 'De Gouden Eeuw: De Verenigde Oost-Indische Compagnie'
- Korte film over slavernij: <https://schooltv.nl/video/histoclip-s-slavernij>

Introductie op het Nationaal Archief (15 minuten)

Ter voorbereiding op het bezoek aan het Nationaal Archief raden we je aan om de [introductiefilm over het Nationaal Archief](#) te bekijken (duur 4 minuten). Verder kun je met de leerlingen ingaan op de volgende vragen:

- *Wat is een archief?*

Een archief is een plek om spullen, veelal van papier, te bewaren. De spullen zijn een bewijs. Een archief bewaart objecten uit het verleden en het heden vóór de toekomst. Daardoor kunnen wij nu in het archief onderzoek doen naar het verleden. Kunnen de leerlingen redenen verzinnen waarom iemand onderzoek wil doen in het archief? En wat zou een goede onderzoeksvraag daarbij zijn?

- *Wat zit er in het persoonlijke archief van de leerlingen? Wie bewaart foto's, diploma's, kaartjes van concerten, etc.?*

Een archief kan fysiek aan te raken zijn, maar kan ook digitaal zijn. In zekere zin is de opslag van je telefoon ook een soort archief. Wie selecteert weleens zijn of haar foto's? Welke laat je dan wel op je telefoon staan? Waarom zou je die spullen of foto's willen bewaren?

Introductie op het onderwerp (15 minuten)

Bespreek onderstaande vragen klassikaal. Laat ieder antwoord opschrijven op een post-it of in een digitaal lesprogramma. Daarmee maken de leerlingen straks een tijdlijn.

- Wat weten jullie al van de 17e eeuw ('Gouden Eeuw') en 18e eeuw? Welke personen, ontwikkelingen en gebeurtenissen kunnen jullie opnoemen? (Bijvoorbeeld: VOC, WIC, handel, specerijen, Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden, Rembrandt van Rijn, Michiel de Ruijter, slavernij, etc.)
- Bekijk alle antwoorden. Kloppen ze?
- Bekijk alle gebeurtenissen goed. Hebben enkele personen of gebeurtenissen een verband met elkaar? Zo ja, welk verband? Bespreek deze verbanden klassikaal.

Tip: bekijk (enkele) afleveringen van Dossier Geschiedenis 'Gouden Eeuw' en 'Nederland en de slavernij' (SchoolTV). Hier komen op heldere wijze verschillende onderwerpen rondom handel en slavernij aan bod.

Wat hoort bij wie (20 minuten)

a) Welke uitspraken horen bij welk persoon uit de 17^e en 18^e eeuw? Laat de leerlingen de kaartjes op de juiste plek leggen. Soms passen uitspraken bij meerdere personen. In dat geval kiezen de leerlingen de persoon die zij het best vinden passen.

VOC-handelaar (VOC)	Plantagehouder (PH)	Tot slaaf gemaakte man (SG)	Rijke, Nederlandse vrouw (RV)	Arme, Nederlandse jongen (NJ)
------------------------	------------------------	-----------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------

“Ik kom uit Noordwest Afrika, maar ik ben gevangengenomen.”	SG
“Ik ga bij de VOC, daar verdien ik vast meer.”	NJ
“Zelf werken kan ik niet, maar ik kan wel een welvend huwelijk hebben.”	RV
“De scheepsruimte was donker en stonk. Velen stierven.”	SG
“De blanken hebben het hier voor het zeggen.”	PH/SG
“Mijn fortuin heb ik gemaakt door de handel in de Oost.”	VOC
“Een slaaf is duur. Het kost me geld als ze weglopen.”	PH
“Ik moet lange dagen maken en word gestraft als ik mijn werk niet goed doe.”	NJ/SG
“Als ik klaar ben op zee, word ik burgemeester.”	VOC
“Ik kan niet zelf beslissen, eerst moet ik toestemming vragen.”	NJ/SG/RV
“Ik heb twee slaven in dienst voor mijn persoonlijke huishouding.”	RV/PH/VOC
“Onze handel gaat goed, ik breng specerijen en zijde naar Nederland.”	VOC

b) Laat leerlingen voor ieder persoon bedenken waar hij/zij een ander tegen zou kunnen zijn gekomen. Bijvoorbeeld: de tot slaafgemaakte komt de handelaar tegen bij het inschepen.”

c) Bespreek met de leerlingen wat het verband is tussen handel en slavernij?

d) In het Nationaal Archief gaan de leerlingen verschillende kanten van handel en slavernij onderzoeken. Voorafgaand kunnen zij in de [bronnenbox](#) bij ieder persoon een goed object (bijvoorbeeld een brief, verslag of een kaart) selecteren.

Afsluiting (10 minuten)

Bespreek samen met de leerlingen wat zij ontdekt hebben. Over welke persoon zouden ze meer te weten willen komen? Welke informatie in de les was nieuw? Welke vraag heb je nog die je graag beantwoord zou willen hebben over dit onderwerp?

Begrippenlijst

Tot slaaf gemaakt	We hanteren de term tot slaaf gemaakt in plaats van ‘slaaf’ om duidelijk te maken dat het niet om iemands identiteit gaat, bovendien erkent de term ‘slaaf’ iemands menselijkheid niet, maar reduceert diegene tot niets meer dan iemands eigendom. Meer informatie zie de publicatie WordsMatter .
Plantage	Groot stuk landbouwgrond, bijvoorbeeld voor het verbouwen van suiker, tabak, thee of koffie.
Principe	Een regel waarnaar iemand leeft, bijvoorbeeld ‘uit principe eet hij geen vlees’.
VOC	Verenigde Oost-Indische Compagnie. Nederlands bedrijf voor de handel tussen landen in Azië (‘de Oost’) en Nederland.
WIC	West-Indische Compagnie. Nederlands bedrijf voor de handel tussen in Afrika, Amerika en Nederland. Dit bedrijf handelde onder andere in slaven, oftewel mensen die tot slaaf waren gemaakt.

Verwerkende les Handel en Slavernij

Deze les bestaat uit een klassikaal gedeelte en een gedeelte waarbij leerlingen in groepjes aan de slag gaan. Het uitgangspunt is de les in het Nationaal Archief Handel en Slavernij. Tijdens het bezoek aan het Nationaal Archief is de relatie gelegd tussen de handel van de VOC en de WIC en slavernij. Leerlingen hebben met de app een persoon gevolgd en in het depot zijn stukken bekeken die met dit thema te maken hebben. Elk groepje heeft het gezichtspunt van een persoon uit de 17^e en 18^e eeuw onderzocht.

Deze les gaat verder in op de keuzes van de leerlingen en van de personen uit de tentoonstelling in het Nationaal Archief. De elementen van deze les kun je gebruiken naar eigen inzicht, afhankelijk van de behoeften van de leerlingen. De tijdsaanduidingen zijn indicaties – ieder gedeelte is in te korten of uit te bereiden. Als je alleen de kaartenopdracht wilt doen, is het handig om eerst met de leerlingen te inventariseren wat ze al weten over dilemma's en waarden. Je kunt de kruispunten in groepjes uitvoeren of klassikaal. Laat in het eerste geval dezelfde groepjes samenwerken als in het Nationaal Archief en koppel daarna met de hele groep terug.

Reageer op een discriminerende of racistische opmerking. Een leerling mag een andere mening hebben, maar respect naar elkaar toe is een voorwaarde voor omgaan met elkaar. Ontdek waar de opmerking vandaan komt. Je kunt daarbij de LSD-methode gebruiken: Luisteren, Samenvatten, Doorvragen. Stel de norm en zorg voor een veilige omgeving, dan heeft een gesprek de meeste kans van slagen. Geef de leerling de kans om zichzelf te herstellen. Check waar het oordeel vandaan komt, maar zet de leerling niet klem. Wijs hem of haar niet af, maar wel het gedrag of de uitspraak. Negeer een opmerking in ieder geval niet. Zwijgen kan worden opgevat als toestemmen.

Doelen

- De leerling kan benoemen wat een dilemma, waarden en moreel dilemma zijn.
- De leerling kan zijn of haar eigen standpunt in een dilemma bepalen en toont respect voor de mening van een ander.
- De leerling kan argumenten bedenken en afwegen voor keuzemogelijkheden.
- De leerling realiseert zich dat iedereen andere waarden heeft, en dat dit bepaald wordt door de achtergrond van die persoon.
- De leerling kan waarden benoemen die hij of zij zelf belangrijk vindt.
- De leerling kan op creatieve wijze de opgedane informatie of eigen waarden verwerken.

Mogelijke onderdelen

- Introductie (15 minuten)
- Dilemma's in het heden (20 minuten per dilemma)
- Kaartenopdracht personen in de tentoonstelling (15 minuten per kaart)
- Kaartenopdracht personen in het depot (15 minuten per kaart)
- Bespreking dilemma's personen (15 min)
- Waardenkunst (60 minuten)
- Afsluiting (10 minuten)

Extra materiaal

- Bronnenbox met digitale bronnen van (onder andere) handel en slavernij: www.nationaalarchief.nl/beleven/onderwijs/bronnenbox
- *Why slavery?* Een serie over moderne slavernij buiten Nederland: www.npostart.nl/why-slavery/VPWON_1296199

Introductie (15 minuten)

- *Wat is een dilemma? Wat zijn voorbeelden van dilemma's?*

Een dilemma is een moeilijke keuze. Een voorbeeld hiervan is dat je beste vriend zijn verjaardag viert, en tegelijkertijd jouw oma ook een groot feest geeft. Je kunt niet naar allebei, je moet er één kiezen. Wat doe je? Wat heeft dat voor gevolgen? Welke andere dilemma's kun je bedenken?

- *Welke regels vind jij belangrijk om goed te kunnen leven? Wat zijn waarden/normen? Welke waarden ken je/vind je zelf heel belangrijk?*

Waarden zijn achterliggende denkwijzen die iemand heel belangrijk vindt en graag wil nastreven. Normen zijn regels die uit waarden voortkomen. Die waarden zijn niet voor iedereen hetzelfde. Als je succesvol zijn heel belangrijk vindt, maak je waarschijnlijk andere keuzes dan wanneer je opkomen voor je familie het belangrijkste vindt. Bij een (moreel) dilemma spelen verschillende waarden een rol. Bij het voorbeeld van het feest kan dat bijvoorbeeld 'vriendschap' zijn als je kiest voor de verjaardag van je beste vriend. Het zou ook 'loyaliteit (trouw)' kunnen zijn aan je familie. Of misschien spelen er wel andere waarden. Welke waarden denken jullie dat ook nog mee kunnen spelen?

- *Welke waarden hebben jullie zelf? Schrijf op wat voor jou een belangrijke waarde is (bijvoorbeeld op post-its of via een digitaal bord).*

Zet alle waarden van de klas bij elkaar. Welke komen vaker voor?

- *Wat is een moreel dilemma?*

Morele dilemma's zijn moeilijke keuzes waarbij je niet altijd weet wat je moet doen. Er is dan een conflict tussen morele waarden en het kiezen van de ene waarde gaat ten koste van de andere. Er is geen eenduidig goed of fout: aan beide kant zitten (grote) nadelen en (grote) voordelen.

Dilemma's in het heden (20 minuten per dilemma)

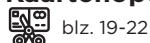
We kijken nu terug op hoe het vroeger was, met de ideeën van nu. Mensen hebben door de eeuwen heen verschillende redenen gehad om naar een ander land te gaan. Sommige keuzes begrijpen we misschien, andere keuzes zouden we misschien zelf nooit maken. Maar als je zelf voor zulk soort keuzes staat, kan het heel anders voelen.

Denk klassikaal na over (één van) de volgende dilemma's:

- Ella's broer heeft een auto gestolen en doorverkocht, dat heeft Ella gezien. De politie zoekt naar de dader en komt bij langs bij Ella en haar ouders. De politieagent vraagt haar of zij weet wie de auto gestolen heeft. Moet ze liegen tegen de politieagent of haar broer aangeven?
 - Welke keuzemogelijkheden heeft Ella? Wat zijn de gevolgen van die keuzes?
 - Welke argumenten kun je bedenken voor elke keuze?
 - Moet je altijd eerlijk zijn? Wanneer wel/niet?
 - Gaat familie voor alles?

- Maakt het uit of Ella's broer het geld van de gestolen auto nodig heeft voor een smartphone of om de medicijnen voor hun ouders te betalen?
- Zijn er leerlingen gewisseld van mening?
- Yusuf woont bij zijn ouders, zijn oudere zus heeft een eigen huis. Hun ouders hebben de loterij gewonnen. Ze willen het geld eerlijk verdelen, de helft voor Yusuf en de helft voor zijn zus. Alleen heeft zijn zus grote schulden bij de bank. Zij vraagt Yusuf om haar te helpen door een deel van zijn geld aan haar te schenken. Anders raakt ze haar huis kwijt. Moet Yusuf zijn zus het geld geven?
 - Welke keuzemogelijkheden heeft Yusuf? Wat zijn de gevolgen van die keuzes?
 - Wat pleit voor de ene keuze? En voor de andere?
 - Moet je altijd de mensen helpen die je liefhebt?
 - Maakt het uit hoeveel geld Yusuf's zus wil hebben?
 - Zijn er leerlingen gewisseld van mening?
- Tims zusje is ernstig ziek en heeft een heel duur medicijn nodig dat hun ouders niet kunnen betalen. Toevallig is de moeder van een klasgenootje van Tim de uitvinder van dat medicijn. Zij kan het medicijn niet zomaar aan Tims zusje geven, dat moet via het ziekenhuis betaald worden. Het klasgenootje, Nadia, vindt dat maar stom. Nadia komt op een dag naar school met het medicijn en biedt het gratis aan Tim aan. Moet Tim het medicijn aannemen?
 - Welke keuzemogelijkheden heeft Tim? Wat zijn de gevolgen van die keuzes?
 - Bedenk zoveel mogelijk argumenten voor elke keuze.
 - Is stelen altijd slecht?
 - Is het eerlijk dat Tims zusje wel het medicijn krijgt, en daardoor een ander kind niet?
 - Zijn er leerlingen gewisseld van mening?

Kaartenopdracht personen in de tentoonstelling (15 minuten per kaart)

blz. 19-22

Deze opdracht kan in groepjes (zie kaarten personen uit de tentoonstelling op bladzijde 19 t/m 22) of klassikaal (zie de presentatie voor het digibord). Je kunt alle personen bespreken, of één persoon uitkiezen. Ook kunnen de twee uitersten – Quaco en Roelof Blok – behandeld worden.

TIP: Kijk op pagina 12 t/m 14 voor meer informatie over de personen.

De keuzes in de levens van de personen in het archief zijn voorbeelden van morele dilemma's. Welke waarden vonden zij belangrijk? Dat gaan leerlingen onderzoeken in deze opdracht. Het gaat bij de kaartopdrachten om het helder krijgen van de denkwijzen achter de keuze, niet om het vinden van een oplossing voor het dilemma. Er is ook geen goed of fout, het gaat om welke waarden zwaarder wegen bij een keuze. De vragen op de kaarten geven aanleiding voor discussie en overleg, laat de argumenten in steekwoorden opschrijven. Bespreek, na het (in groepjes) werken aan de kaarten, klassikaal hun bevindingen.

KLASSIKALE BESPREKING NA KAARTENOPDRACHT 1

Bespreek (enkele van) de volgende vragen met de klas:

- Wie was er – in verband met het overlijden van partners zelfs meerdere malen – getrouwd en wie niet? (Tula en Quaco waren tot slaaf gemaakt en mochten niet trouwen. Voor de anderen was het huwelijk een manier om meer geld of status te verkrijgen.)

- Wie had de meeste keuzevrijheid en wie het minste?
- Zou jij je leven wagen voor je principes? Welke personen uit het archief deden dat?
- Waarom weten we over de één meer dan over de ander? Waar hangt dat mee samen?
- Hoe komt het dat wij nu zo goed weten wat men toen had moeten kiezen?
- Mogen wij nu oordelen over de keuzes van mensen uit andere tijden, bijvoorbeeld over het hebben van tot slaaf gemaakten?

Opdracht bij depotles (15 minuten per kaart)

In het Nationaal Archief hebben de leerlingen gehoord over de slavenopstand van Tula en hoe deze hardhandig werd neergeslagen door de autoriteiten. Tot slaaf gemaakten hadden andere mogelijkheden dan de plantagehouders en hun (gedwongen) keuzes hadden andere gevolgen. In deze opdracht onderzoeken leerlingen de omstandigheden en daarmee samenhangend de keuzemogelijkheden van plantagehouders en tot slaaf gemaakten.

Wat hoort bij welke persoon? Bespreek, na het (in groepjes) werken aan de kaart, klassikaal hun bevindingen.

OPDRACHT OPSTAND

a) In de 18^e eeuw vonden veel slavenopstanden plaats. Hoewel tot slaaf gemaakten soms geen keus lijken te hebben, zijn er meer mogelijkheden. Iedere keus heeft echter verschillende gevolgen. Vul hieronder in: Wat zijn de gevolgen van in opstand komen? En van niets doen?

niets doen	gevolgen	in opstand komen

b) Leerlingen bespreken samen:

- Zou het werken als je alléén in opstad komt?
- Zou het werken als er op andere plantages ook mensen in opstand komen?
- Wat zouden de gevaren kunnen zijn van in opstand komen?
- Welke keuze zouden de leerlingen overwegen?

KLASSIKALE BESPREKING NA OPDRACHT

Bespreek (enkele van) de volgende vragen met de klas:

- Welke risico's levert in opstand komen op?
- Zou jij je leven riskeren voor je principes?

- Denk je dat het anders is als je man of vrouw bent? En als je wel of geen kinderen hebt?
- Welke vormen van moderne slavernij kennen we nu? Kunnen die mensen in opstand komen? Zo ja, hoe?
- Worden er nu nog steeds groepen afgezonderd? Zo ja, welke?
- Heeft iedereen in Nederland nu dezelfde keuzemogelijkheden? Wat is verschillend?

Waardenwoordveld (20 minuten)

Welke waarden iemand heeft en welke keuzes diegene maakt, hangt af van het karakter en van standplaatsgebondenheid. Dat betekent de plaats, tijd en omstandigheden waar iemand geboren is. Die omstandigheden kunnen zijn of je man of vrouw bent, welk geloof je ouders hebben, et cetera. Dat geldt voor de personen die de leerlingen onderzocht hebben in het archief, maar ook voor henzelf.

WAARDENWOORDVELD

a) Maak voor jezelf een woordveld. Zet jezelf in het midden. Welke aspecten hebben belangrijke invloed (gehad) op jouw leven? Hoe beïnvloedt de tijd, de plaats en de omstandigheden waar jij geboren bent jouw leven? Welke waarden vind jij belangrijk? Zet dingen die heel belangrijk voor je zijn het dichtst bij jou en elementen die je minder belangrijk vindt verder weg.

b) Vergelijk met jouw groepje jullie woordvelden. Welke aspecten delen jullie? Welke elementen zijn anders? Bedenk samen welke gevolgen bepaalde aspecten hebben voor jullie leven, bijvoorbeeld de plek waar je geboren bent. Is dat voor iedereen hetzelfde? Kun je jullie leven vergelijken met het leven van de personen die besproken zijn in het archief?

Waardenkunst (60 minuten)

Hieronder staan lessuggesties voor een creatieve verwerking van het bezoek aan het Nationaal Archief. De opdrachten kunnen in groepjes of individueel uitgevoerd worden.

- Kies één waarde uit die jij zelf heel belangrijk vindt. Bedenk wat deze waarde voor jou betekent en hoe je die waarde zelf uitoeft in jouw dagelijks leven. Schrijf alle woorden die bij je opkomen bij deze waarde op. Maak van die woorden een kort gedicht.
- Kies één waarde uit. Bedenk hoe je die waarde (nog) meer kunt naleven. Hoe zou je die waarde kunnen vormgeven? Om steeds aan je nieuwe voornemen herinnerd te worden, maak je een klein kleibeeldje.
- Kies een persoon uit die je in het archief hebt 'ontmoet'. Wat zou je die persoon willen vertellen als hij/zij nu nog zou leven? Schrijf een brief naar die persoon, of maak er een interview of vlog van.
- Bij een moreel dilemma komen waarden met elkaar in conflict. Bedenk twee waarden hoe deze kunnen botsen. Schets hoe dat eruitziet. Gebruik geen woorden. Maak daarna van je schets een houtskooltekening – dus in zwart-wit.
- Doe alsof je verslaggever bent – zoals op het nieuws – en maak een reportage rondom één van de beslistmomenten van de personen uit het archief.

Afsluiting (10 minuten)

Besprek samen met de leerlingen wat zij ontdekt hebben:

- Wat wil je nog graag delen over één van de personen?
- Wat heeft jou geraakt in hun verhalen?
- Welke keuzes vond je extra aangrijpend?
- Wat heb je geleerd over waarden en dilemma's?
- Denk je nu anders over de waarden die je belangrijk vindt dan aan het begin van de les?

Achtergrondinformatie personen tentoonstelling HANDEL EN SLAVERNIJ

Cornelia van Nijenroode (1629- 1692)

Cornelia werd geboren in Hirado (Japan), waar haar vader (Cornelis) opperhoofd was van de VOC-factorij. Haar moeder was een Japanse concubine, die niet getrouwd was met haar vader.

- **Kruispunt 1:** Cornelis van Nijenroode overlijdt en de VOC stuurt Cornelia en haar halfzusje naar Batavia, de moeders blijven in Japan.
- **Kruispunt 2:** In 1652 trouwt ze met Pieter Cnoll, die een goede carrière doormaakt en opklimt tot eindverantwoordelijke voor de financiële administratie in Azië. Het is een goed huwelijk, maar Pieter overlijdt in 1672. Als rijke vrouw kan Cornelia altijd beschikken over tot slaaf gemaakten. (Zie [schilderij uit het Rijksmuseum](#).)
- **Kruispunt 3:** Voor een alleenstaande rijke vrouw als Cornelia is het leven op Batavia niet makkelijk. Ze trouwt met Joan Bitter. Cornelia zelf besluit met Bitter te trouwen, maar dan wel onder huwelijkse voorwaarden. Bitter heeft status, de goede carrière, Cornelia het geld.
- **Kruispunt 4:** Het huwelijk valt tegen: Joan mishandelt Cornelia zowel mondeling als fysiek. Daarnaast maakt hij haar geld afhandig. Cornelia besluit een scheiding van tafel en bed aan te vragen en een rechtszaak aan te spannen. De rechtszaak loopt volledig uit de hand. De VOC schrijft er zelfs over in het jaarverslag. Joan en Cornelia worden naar Nederland gestuurd om het daar verder uit te vechten.
- **Afsluiting:** De uitspraak is niet in het voordeel van Cornelia: ze moet terug naar haar man. Tevens krijgt hij de helft van haar bezittingen.

Achtergrondinformatie: https://nl.wikipedia.org/wiki/Cornelia_van_Nijenroode

Zie ook het boek 'Bitters bruid. Een koloniaal huwelijksdrama in de Gouden Eeuw' van Leonard Blussé (1997)

Roelof Blok (1712-1776)

Het verhaal van Roelof Blok, die als elfjarige jongen in dienst trad van de VOC en na een zeer lang dienstverband als vermogend man in zijn geboorte- en VOC- stad Enkhuizen terugkeerde, is illustratief voor de carrièremogelijkheden binnen de VOC.

- **Kruispunt 1:** Als 11-jarige gaat hij naar zee met de VOC, pas drie jaar later komt hij terug.
- **Kruispunt 2:** Roelof blijft bij de VOC. In 1737, bij zijn 5e reis, is hij al opgeklimmen tot opperstuurman. Het schip waar hij verantwoordelijk is loopt in Engeland op de klippen. Hij krijgt geen salaris en mag een tijdje niet voor de VOC werken, maar zodra de straf is opgeheven vervolgt hij zijn carrière bij de VOC.
- **Kruispunt 3:** Na de dood van zijn vrouw, kiest hij ervoor in Azië te blijven en daar te trouwen met een rijke weduwe. Door zijn eigen connecties (met o.a. gouverneur-generaal Jacob Mossel uit Enkhuizen) en die van zijn vrouw maakt hij verder carrière.
- **Kruispunt 4:** Na de dood van zijn 'beschermer' Mossel en het overlijden van zijn tweede vrouw besluit hij definitief terug te gaan naar Nederland. Hij vraagt toestemming om terug te mogen keren en zijn zoon en twee tot slaaf gemaakten mee te nemen.
- **Afsluiting:** Hij is rijke man, trouwt voor een derde keer en wordt burgemeester van Enkhuizen.

Tula (?-1795)

Het is onbekend waar en wanneer Tula is geboren. Tula was de leider van een grote opstand van tot slaaf gemaakten op Curaçao in 1795.

- **Kruispunt 1:** Tula weigert samen met anderen aan het werk te gaan op de plantage op 17 augustus 1795. Tijdens een bemiddelingspoging door pater Schenk legt Tula uit waarom hij in opstand is gekomen. Daarbij refereert hij aan de denkbeelden van de Franse Revolutie.
- **Kruispunt 2:** Tula krijgt de mogelijkheid voorgelegd om geen straf te krijgen als hij de opstand stillegt en teruggaat naar de plantage. Hij kiest ervoor om dit niet te doen. Hierop wordt Tula opgepakt en overgebracht naar het fort Amsterdam in Willemstad.
- **Kruispunt 3:** Tijdens zijn verhoor bekent Tula niet, ondanks de steeds heviger wordende martelingen.
- **Kruispunt 4:** Tula bekent uiteindelijk na langdurige zware martelingen door de Nederlanders en wordt ter dood veroordeeld.
- **Afsluiting:** Om mensen bang te maken wordt zijn hoofd na berechting tentoongesteld. Uiteindelijk komt er een nieuw slavenreglement voor Curaçao. Hierin staan nieuwe regels over de omgang met tot slaaf gemaakten. In 1863 wordt de slavernij afgeschaft door de Nederlandse overheid. Sinds 1998 wordt Tula op Curaçao geëerd met een standbeeld. En elk jaar wordt op 17 augustus stil gestaan bij Tula en zijn moed om in opstand te komen.

Achtergrondinformatie: [https://nl.wikipedia.org/wiki/Tula_\(slavenleider\)](https://nl.wikipedia.org/wiki/Tula_(slavenleider))

In 2013 verscheen ook de film 'Tula: The Revolt'

Quaco (1761/62-na 1795)

Vanuit de westkust van Afrika werd Quaco als tot slaaf gemaakt en vervoerd naar een havenstad en vervolgens naar Suriname verscheept.

TIP: Quaco spreekt je uit als Kwakoe.

- **Kruispunt 1:** Quaco wordt als achtjarig jongetje ontvoerd uit zijn geboortedorp in Ghana (Afrika) en tot slaaf gemaakt. Hij wordt naar Suriname gebracht. Hij komt terecht bij een plantage-eigenaar
- **Kruispunt 2:** Quaco wordt 'cadeau' gegeven aan John Gabriël Stedman. Samen met Stedman moet hij in de binnenlanden op zoek naar marrons - tot slaaf gemaakten die hun plantages ontvlucht zijn.
- **Kruispunt 3:** Stedman neemt Quaco mee naar de Republiek der Nederlanden. Hier is slavernij verboden en is Quaco volgens de wet na een jaar vrij. Quaco wordt gedoopt en men geeft hem de naam Willem Stedman.
- **Kruispunt 4:** Quaco gaat in 1792 bij de VOC, waarschijnlijk ingesluit door een 'zielverkoper' of ronselaar - iemand die mogelijke matrozen in de schulden werkt en ze dan een contract laat tekenen om die schulden af te kunnen betalen.
- **Afsluiting:** Het is onbekend wat er met Quaco gebeurt nadat hij uit dienst gaat. Misschien woont hij de rest van zijn leven in Indië. En misschien mag hij eindelijk zelf beslissingen nemen over zijn leven. Quaco's leven wordt getekend door slavernij en een totaal gebrek aan vrijheid.

Meer informatie: www.quaco-stripverhaal.nl/de-strip.

Catharina Floris (ca 1600-1631)

Trijntje Willemsdochter (zoals Catharina Floris dan nog heet) vertrekt in 1622 vanuit de Republiek (Nederland) naar Nederlands-Indië.

- **Kruispunt 1:** Trijntje Willemsdochter (zoals Catharina Floris dan nog heet) vertrekt in 1622 vanuit de Republiek der Verenigde Nederlanden naar Nederlands-Indië. Ze hoopt zo aan haar ongelukkige relatie met haar man te ontsnappen.
- **Kruispunt 2:** Catharina komt op 27 mei 1622 aan in Batavia en trouwt op 5 juni 1622 met Floris Hendrikszoon. Ze verandert haar eigen naam: van Trijntje Willemsdochter naar Catharina Floris.
- **Kruispunt 3:** In 1625 overlijdt haar man. Maar Catharina toont zich ondernemend: tot ver- en bewondering van de gouverneur-generaal zet ze allerlei bedrijfjes op en weet zo een flink vermogen bij elkaar te vergaren.
- **Kruispunt 4:** Catharina wil opnieuw trouwen, maar er zijn geruchten dat haar eerste man in Nederland nog leeft. Ze vraagt in 1631 toestemming aan de Staten-Generaal om opnieuw te mogen trouwen, maar overlijdt niet lang daarna.

Printvellen

HANDEL EN SLAVERNIJ

Kaartenopdracht Wat hoort bij wie?

Welke uitspraken op de volgende pagina horen bij welk van de onderstaande personen uit de 17^e en 18^e eeuw?

**VOC-
handelaar**

**PLANTAGE-
HOUDER**

**TOT SLAAF
GEMAAKTE
MAN**

**RIJKE,
NEDERLANDSE
VROUW**

**ARME,
NEDERLANDSE
JONGEN**

“Ik kom uit Noordwest Afrika, maar ik ben gevangengenomen.”

“Ik ga bij de VOC, daar verdien ik vast meer.”

“Zelf werken kan ik niet, maar ik kan wel een welvarend huwelijk hebben.”

“Het scheepsruim was donker en vies. Velen stierven.”

“De blanken hebben het hier voor het zeggen.”

“Mijn fortuin heb ik gemaakt door de handel in de Oost.”

“Een slaaf is duur. Het kost me geld als ze weglopen.”

“Als ik klaar ben op zee, word ik burgemeester.”

“Ik moet lange dagen maken en word gestraft als ik mijn werk niet goed doe.”

“Ik kan niet zelf beslissen, eerst moet ik toestemming vragen.”

“Ik heb twee slaven in dienst voor mijn persoonlijke huishouding.”

“Onze handel gaat goed, ik breng specerijen en zijde naar Nederland.”

Cornelia van Nijenroode

1. Cornelia koos ervoor om te trouwen met Joan Bitter op huwelijkse voorwaarden.

- Denk terug aan het bezoek aan het Nationaal Archief. Was het een gelukkig huwelijk?
- Welke waarde speelde mogelijk bij haar keuze een rol? Kies uit: avontuur – succesvol zijn – vrijheid – nieuwsgierigheid – zelfbescherming. Leg jullie antwoord uit.
- Wat zou er gebeurd kunnen zijn als ze besloot niet opnieuw te trouwen?

2. Discussieer samen

- Was het eerlijk dat Cornelia de helft van haar bezittingen moet afstaan aan haar man?
- Wat zou jij hebben gedaan als je in Cornelia's schoenen had gestaan?

Roelof Blok

1. Roelof koos ervoor om bij de VOC te gaan werken.

- Bedenk welke redenen mensen konden hebben om te werken voor de VOC.
- Wat zou Roelofs reden geweest kunnen zijn?
- Welke waarde speelde mogelijk bij zijn keuze een rol? Kies uit: succesvol zijn – gehoorzaamheid – zelfstandigheid – nieuwsgierigheid – avontuur. Leg uit.

2. Discussieer samen

- Na iedere reis die Roelof maakte voor de VOC kreeg hij een betere baan. Hoe kwam het dat Roelof Blok wel carrière kon maken en de anderen niet?
- Roelof werd rijk, hij en zijn vrouw hadden een aantal tot slaaf gemaakte mensen. Hoe zou hij dat gevonden hebben?
- Hoe kijken we daar nu tegen aan?

Tula

1. Tula koos ervoor om in opstand te komen. Toen hij werd opgepakt en gemarteld, gaf hij zijn leven voor zijn principes.

- Wat had Tula nog meer kunnen doen, in plaats van in opstand komen?
- Welke waarde speelde mogelijk bij zijn keuze een rol? Kies uit: rechtvaardigheid – vaderlandsliefde – succesvol zijn – avontuur – medeleven. Leg jullie antwoord uit.
- Waren er nog meer waarden die meespeelden voor Tula? Welke?

2. Discussieer samen

- Zou jij je leven wagen voor je principes?
- Maakt dat je een beter of slechter mens?

Quaco

1. Quaco werd erin geluisd om bij de VOC te gaan werken.

- Denk terug aan het bezoek aan het Nationaal Archief. Was dat een vrije keuze van Quaco?
- Welke waarde speelde mogelijk bij zijn keuze een rol? Kies uit: succesvol zijn – loyaliteit (trouw) – gehoorzaamheid – avontuur – nieuwsgierigheid – goedgelovigheid. Leg jullie antwoord uit.
- Wat zouden andere mogelijkheden zijn geweest voor Quaco?

2. Discussieer samen

- In hoeverre kon Quaco eigen beslissingen nemen in zijn leven?
- Hoe zou jij het vinden om in Quaco's schoenen te staan?

Roelof Blok

i

Roelof vaart als 11-jarige jongen met een VOC schip naar Batavia in Nederlands-Indië.

Bij zijn 5e reis is Roelof al opgeklommen tot opperstuurman. Als het schip waar hij verantwoordelijk is op de klippen loopt, wordt hij geschorst. Maar na zijn straf vervolgt hij zijn carrière bij de VOC.

Na de dood van zijn vrouw kiest Roelof ervoor om in Azië te blijven en daar opnieuw te trouwen. Hij maakt carrière, onder andere door zijn relatie met de gouverneur-generaal in Batavia.

Na het overlijden van zijn tweede vrouw gaat Roelof in 1761 terug naar Nederland. Hij vraagt toestemming aan de VOC om, samen met zijn zoon en enkele tot slaaf gemaakten, terug te mogen.

Cornelia van Nijenroode

i

Cornelia wordt geboren in Hirado (Japan). Haar vader is daar een belangrijke koopman van de VOC en haar moeder een Japanse concubine. Na de dood van haar vader, stuurt de VOC Cornelia naar Batavia (Nederlands-Indië).

Cornelia trouwt in 1652 met Pieter Cnoll. Het is een goed huwelijk, maar Pieter overlijdt in 1672. Voor een alleenstaande rijke vrouw als Cornelia is het leven op Batavia niet makkelijk.

Cornelia besluit opnieuw te trouwen, met Joan Bitter. Joan heeft status en een goede carrière, Cornelia het geld. Het huwelijk valt tegen: Joan mishandelt haar en pakt haar geld af.

Cornelia wil scheiden en spant een rechtszaak aan. Maar de uitspraak is niet in haar voordeel: ze moet terug naar haar man en tevens krijgt hij de helft van haar bezittingen.

Quaco

i

Quaco wordt als achtjarig jongetje ontvoerd uit zijn geboortedorp in Ghana (Afrika) en tot slaaf gemaakt. Hij wordt naar Suriname gebracht en komt terecht bij een plantage-eigenaar

Quaco wordt 'cadeau' gegeven aan John Gabriel Stedman. Samen met Stedman moet hij in de binnenlanden op zoek naar marrons – tot slaaf gemaakten die hun plantages ontvlucht zijn.

Stedman neemt Quaco mee naar de Republiek der Nederlanden. Hier is slavernij verboden en is Quaco volgens de wet na een jaar vrij. Quaco wordt gedoopt en men geeft hem de naam Willem Stedman.

Quaco gaat als matroos werken bij de VOC. Hij is waarschijnlijk ingesluisd door een 'zielverkoper' of ronselaar – iemand die mogelijke matrozen in de schulden werkt en ze dan een contract laat tekenen om die schulden af te kunnen betalen.

Tula

i

Tula werkt als tot slaaf gemaakte op plantage De Knip op Curacao. In 1795 komt hij samen met andere tot slaaf gemaakten, in opstand en weigert weer aan het werk te gaan.

Tula krijgt de mogelijkheid om geen straf te krijgen als hij de opstand stillegt en teruggaat naar de plantage. Hij kiest ervoor om dit niet te doen. Hierop wordt Tula opgepakt.

Tula wordt verdacht van het willen vermoorden van alle blanken op het eiland en het willen overnemen van de macht. Tijdens zijn verhoor bekent Tula niet, ondanks de steeds heviger wordende martelingen.

Tula wordt langdurig en zwaar gemarteld. Hij bekent en wordt door het Nederlandse bestuur op Curacao ter dood veroordeeld. Om een voorbeeld te stellen, wordt zijn hoofd na berechting tentoongesteld.

Catharina Floris

1. Nadat haar man overleed, koos Catharina ervoor om allerlei bedrijven op te zetten.

- Denk terug aan het bezoek aan het Nationaal Archief. Had ze die bedrijven ook op kunnen zetten als ze nog getrouwd was?
- Welke waarde speelde mogelijk bij haar keuze een rol? Kies uit: medeleven – succesvol zijn – rechtvaardigheid – zelfbescherming – daadkracht. Leg jullie antwoord uit.
- Waren er nog meer waarden die meespeelden voor Catharina? Welke?

2. Discussieer samen

- In hoeverre deed Catharina mee aan de slavenhandel door twee 'huisslaven' te hebben?
- Wat zou jij hebben gedaan als je in Catharina's schoenen had gestaan?

i

Catharina Floris

Trijntje Willemsdochter (zoals Catharina Floris dan nog heet) vertrekt in 1622 vanuit de Republiek der Verenigde Nederlanden naar Nederlands-Indië. Ze hoopt zo aan haar ongelukkige relatie met haar man te ontsnappen.

Catharina komt op 27 mei 1622 aan in Batavia en trouwt op 5 juni 1622 met Floris Hendrikszoon. Ze verandert haar eigen naam: van Trijntje Willemsdochter naar Catharina Floris.

In 1625 overlijdt haar man. Maar Catharina toont zich ondernemend: tot ver- en bewondering van de gouverneur-generaal zet ze allerlei bedrijfjes op en weet zo een flink vermogen bij elkaar te vergaren.

Catharina wil opnieuw trouwen, maar er zijn geruchten dat haar eerste man in Nederland nog leeft. Ze vraagt in 1631 toestemming aan de Staten-Generaal om opnieuw te mogen trouwen, maar overlijdt niet lang daarna.

Opdracht OPSTAND

In de 18^e eeuw vonden veel slavenopstanden plaats. Hoewel tot slaaf gemaakt soms geen keus lijken te hebben, zijn er meer mogelijkheden. Iedere keus heeft echter verschillende gevolgen.

Vul hieronder in: Wat zijn de gevolgen van in opstand komen? En van niets doen?

**niets
doen**

gevolgen

**in opstand
komen**

Besprek samen: Zou het werken als je alléén in opstand komt? Zou het werken als er op andere plantages ook mensen in opstand komen? Wat zouden de gevaren zijn van in opstand komen? Welke keuze zou jij overwegen?

